

Lausunto lausuntopyyntöön

Tulevaisuusvaliokunta perjantai 11.4.2025 klo 10.00/Asiantuntijalausuntopyyntö

Asia: VNS 7/2024 vp Valtioneuvoston selonteko YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda2030:n toimeenpanosta

Eva Heiskanen, Kuluttajatutkimuskeskus, Helsingin yliopisto

Kiitän tulevaisuusvaliokuntaa tilaisuudesta antaa lausunto Valtioneuvoston selonteosta YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda2030:n toimeenpanosta.

Yleisiä huomiota

Suomi on selonteon mukaisesti monessa suhteessa kestävän kehityksen mallimaa. Selonteossa tuodaan esiin useita Suomen vahvuuksia ja hallinnon aikaansaannoksia. Tästä huolimatta meillä on matkaa useiden kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamiseen ja joiltakin osin on riski, että kehityksen sijasta Suomi taantuu.

Kestävän kehityksen tavoittelu edellyttää yhteiskunnallista yksituumaisuutta ja yhteisessä veneessä olemisen tunnetta. Siksi sosiaalisen kestävyuden ja ihmisryhmien marginalisoitumisen estäminen on erityisen tärkeä. Osa Valtioneuvoston selonteon luonnehdinnoista liittyen tavoitteisiin SDG1 ja SDG11 on sellaisia, että ne eivät välttämättä edistä sosiaalista koheesiota. Esimerkiksi: ”Laadukasta ja kohtuullisen hintaista asumista edistetään vapaarahoitteisella asuntorakentamisella.” On myös vaikeaa nähdä, miten hallitus ehkäisee lapsiperheköyhyyttä uudistamalla sosiaaliturvaa siten, että se kannustaa työhön (kun tammikuun 2025 lopussa työttömiä oli lähes 300 000).

Sosiaalinen koheesio edistää kansalaisten valmiutta osallistua yhteisiin hankkeisiin kuten ilmastonmuutoksen torjuntaan ja muiden globaalien ongelmien ratkaisuun. Toisaalta luonnosta huolehtiminen säilyttää ja vahvistaa suomalaisten hyvinvointia ja ilmastonmuutoksen torjunta on keskeistä koko nykyisen sivilisaation säilymisen kannalta. Siksi Suomen on tärkeää jatkaa ilmastopolitiikan eturivissä – jos me emme onnistu hiilineutraalisuudessa, on epätodennäköistä, että monet muutkaan maat sitoutuisivat vastaaviin tavoitteisiin. Muun muassa Valtioneuvoston selonteossa kuvatut liikenteen päästövähennyksiin liittyvät hallituksen toimenpiteet ovat ilmeisen riittämättömiä Suomen ilmastotavoitteiden saavuttamiseksi. Maaseudun ja kaupunkien kehysalueiden liikenneköyhyys on todellinen ongelma, mutta se ei ratkea keventämällä fossiilisten polttoaineiden verokohtelua.

Lausuntopyynnössä pyydettiin kommentteja systeemisen lähestymistavan ja kestävän kehityksen eri ulottuvuuksien keskinäisriippuvuuden näkökulmasta.

Systeeminen lähestymistapa ja kestävän kehityksen ulottuvuuksien keskinäisriippuvuudet

Kestävän kehityksen tavoitteiden ja niitä edistävien ohjelmien keskinäisriippuvuuksien tunnistaminen ja systeemisen lähestymistavan omaksuminen on erityisen tärkeää pienessä maassa, jossa on absoluuttisesti katsottuna pienet taloudelliset ja asiantuntijaresurssit yksittäisiin teemoihin panostamiseksi. Systeemistä lähestymistapaa onkin syytä vahvistaa nykyisestäään. Kestävän kehityksen tavoitteet liittyvät yhteen, mutta tavoitekohtainen toimenpiteiden luettelointi ei edistä näiden keskinäisriippuvuuksien tunnistamista tai vahvistamista. Joitakin askelia kohti systeemisempää lähestymistapaa voisi vahvistaa seuraavin tavoin. Esimerkit keskittyvät erityisesti energiaan, koska se on oma osaamisalueeni, mutta esimerkit pyrkivät myös kuvittamaan, miten synergioita ja keskinäisriippuvuuksia voitaisiin jatkossa tunnistaa myös muilla alueilla.

1. **Positiivisten kehien tunnistaminen ja vahvistaminen.** Esimerkiksi kestävän energiajärjestelmän rakentaminen tuo mahdollisuuksia innovaatioihin, työllisyyteen sekä energiainvestointien tuomien

hyötyjen tasaiseen jakautumiseen kansalaisten kesken, mikä lisäisi hyvinvointia, investointien hyväksyttävyyttä sekä osallisuutta ajankohtaisessa energiamurroksessa. Tällöin politiikan ei tulisi suuntautua pelkästään kustannustehokkaaseen tai markkinaehtoiseen uusiutuvan energian lisäämiseen (vaikka sekin on tärkeä tavoite). Keskittyttäessä pelkästään kapeasti määriteltyyn kustannustehokkuuteen vaaraksi muodostuu, että energiamurros nähdään kansalaisten keskuudessa vain eliitin projektina. Sen sijaan politiikan tulisi suuntautua myös energiainvestointien kotimaisuusasteen kasvattamiseen ja kansalaisten investointi- ja osallistumismahdollisuuksien lisäämiseen edistämällä hajautettuja ja kansalaisia osallistavia energiainvestointeja. Poliittikka, joka painottaa ainoastaan toimenpiteiden kustannustehokkuutta ei ota huomioon näitä tärkeitä energijärjestelmän uudistamisen pitkän aikavälin vaikutuksia tai takaisinsyötteitä.

Positiivisia kehiä voidaan käynnistää tunnistamalla uusiutuvan energian ja energiatehokkuuden sekä kulutusjoustopuon ja energian varastoinnin investointien sosiaalisia vaikutuksia ja vaikutuksia tulonjakoon ja muihin oikeudenmukaisuuden ulottuvuuksiin (menettelytapojen ja tunnistamisen oikeudenmukaisuuteen) sekä ottamalla nämä vaikutukset huomioon investoinneista ja politiikkatoimista päätettäessä. Näin voitaisiin toimia esimerkiksi työ- ja elinkeinoministeriön tuista päätettäessä entistä huolellisemmin ja kriittisemmin. Myös esimerkiksi selonteossa mainituissa LIFE-hankkeista päätettäessä voidaan edellyttää tunnistettavan tällaisia potentiaalisia kehävaikutuksia. Investointien positiivisia vaikutuksia yhteiskuntaan voitaisiin vahvistaa myös vahvistamalla koulutusta ja osallisuutta, esimerkiksi varmistamalla energiamurrosta tukevat koulutussisällöt ja -tavat ammatillisessa koulutuksessa. Positiivisia kehiä voidaan siis käynnistää SDG7 ja SDG13-tavoitteiden ja SDG8, 9, 10 ja 16 tavoitteiden kesken, ja tätä kehää voidaan vahvistaa panostamalla SDG4-tavoitteeseen, joka puolestaan edistää SDG10-tavoitetta.

Myös talouskasvua (SDG8) edistettäessä positiivisten kehien tunnistaminen voisi olla hyödyllistä. Pohjoismaat kasvoivat harvaan asutuista ja syrjäisistä maista johtaviksi hyvinvointivaltioiksi tällaisten positiivisten kehien avulla. Tämä talouskasvu ja sivistyksen kasvu ei ole tapahtunut julkista sektoria supistamalla vaan hyödyntämällä julkisia investointeja positiivisten kehien aikaansaamiseksi. Tästä näkökulmasta on myönteistä huomata, että Suomi edistää edelleenkin hyvinvointitalousajattelua kansainvälisesti. Hyvinvointitalouden tutkimukseen, kehittämiseen ja soveltamiseen valtionhallinnossa kannattaa panostaa jatkossa entistä enemmän.

2. **Politiikkatoimet, joilla vastataan useisiin tavoitteisiin samanaikaisesti.** Erityisesti energia- ja ilmastopolitiikkaa tehdään valitettavan usein erillään luontopolitiikasta, ja näitä tavoitteita sovitetaan yhteen useimmiten vasta jälkikäteen. Ennakoivampi ja aidosti integroidumpi politiikka mahdollistaisi synergioiden ja systeemisten vaikutusten tunnistamista ja ohjaamista. Esimerkiksi aurinkovoimaa ohjattaessa (SDG4 ja SDG13) olisi tarkoituksenmukaista luoda kannustimia ja ohjausta siihen, että mahdollisimman suuri osa aurinkovoimasta sijoittuu rakennuksiin tai rakennettuun ympäristöön luontoarvojen säästämiseksi (SDG15). Samalla voitaisiin edistää kansalaisten osallisuutta (SDG8, SDG10, SDG11). Tämä saattaisi edellyttää myös kuntien rakennusvalvonnan tarkempaa ohjausta rakennettuun ympäristöön tehtävien energiainvestointien esteiden poistamiseksi.

3. Hallinnonalojen ja -tasojen välinen yhteistyö:

- Valtionhallinnon eri hallinnonalojen välistä yhteistyötä on pyritty edistämään pitkään. Silti katsottaessa julkista politiikkaa ulkopuolelta vaikuttaa siltä, että siinä olisi edelleen tiivistämisen varaa. Esimerkiksi energiahaavoittuvuus ja liikenneköyhyys ovat teemoja, joka putoavat eri hallinnonalojen väliin. Yhteistyötä voisi tiivistää tunnistamalla sellaisia

ajankohtaisia teemoja kuin energiamurroksen yhteiskunnalliset ja luontovaikutukset, niihin vaikuttavia hallinnonaloja sekä olemassa olevaa ja puuttuvaa yhteiskunnan ohjausta. Näiden havaintojen avulla voitaisiin luoda entistä laajempia ja kattavampia poikkihallinnollisia politiikkaohjelmia.

- Valtioneuvostolla on hyviä tavoitteita, mutta viime kädessä valtionhallinto harvoin on itse toteuttamassa politiikkaohjelmia. Käytännössä kunnat vaikuttavat useisiin kestävän kehityksen tavoitteisiin käytännössä voimakkaammin kuin valtionhallinto. Olisi syytä pohtia, voidaanko joiden tavoitteiden toteutusohjelmat jalkauttaa kuntiin, luonnollisesti tarjoten työhön riittävät resurssit. Jalkauttamalla kestävän kehityksen edistäminen, esimerkiksi kestävien liikenneratkaisujen kehittäminen, kunnalliselle tasolle voidaan sovittaa yhteen erilaisia kestävän kehityksen tavoitteita (työllisyys, osallisuus, harrastukset, koulutus sekä vähäpäästöinen liikenne) paikallisesti parhaiten soveltuvalla tavalla. Luonnollisesti jalkauttaminen paikallistasolle edellyttää entistä kehittyneempien seurantajärjestelmien luontia ja käyttöönottoa.

4. **Julkisen sektorin johtajuus ja voimavarojen suuntaaminen yhteiseen ongelmanratkaisuun.**

Taloustieteilijä Mariana Mazzucato on osoittanut, miten innovaatiotoiminta kapitalismissa on tuuliajolla ilman selkeää yhteistä päämäärää kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamiseksi. Markkinakilpailu on yleensä tehokas tapa allokoida resursseja taloudellisesta näkökulmasta, mutta viime vuosikymmeninä on tullut selväksi, että se ei ohjaa investointeja maailman vakavimpien ongelmien ratkaisuun. Emmehän jätä esimerkiksi investointeja kansalliseen turvallisuuteen pelkästään yksittäisten ihmisen vapaaehtoisten ja varsin satunnaisten kulutus päätösten varaan. Maailma ja Suomi ovat vaikeiden, moni-ilmeisten ja systeemisten ongelmien edessä; ilman yhteistä tilannekuvaa ja tavoitetta emme todennäköisesti selviä niistä. Voimme luottaa yrityksiin ja kansalaisiin, kunhan ne saavat valtiotalta riittävän selvää ohjausta. Tästä näkökulmasta kestävä kehitys edistäisi, jos valtion rahoittamaa TKI-toimintaa ohjaisi entistä määrätietoisemmin selvempi ”missio” tai joukko missioita, jotka antavat suuntaa paitsi innovaatiotoiminnalle (SDG9), myös koulutusjärjestelmän prioriteeteille (SDG4), kestäväälle kaupunkikehitykselle (SDG11) ja vastuulliseen kulutukseen ohjaamiselle (SDG12). Tätä näkökulmaa näkyikin jonkin verran Valtion tutkimus- ja kehittämisrahoituksen käytön monivuotisessa suunnitelmassa muun muassa maininnoilla yhteiskunnallisten haasteiden ratkaisemisesta ja strategisista valinnoista, mutta yhteiskunnallisten haasteiden määrittelyyn ja strategisten valintojen perusteluihin voisi luultavasti kiinnittää entistä enemmän huomiota. On myös tärkeä huomata, että suomalaisia innovaatioita ei voida markkinoida kansainvälisesti ilman kehittyneitä kotimarkkinoita.

5. **Yhteistyö kansalaisyhteiskunnan kanssa.** Suomen vahvuutena on maan pienuus, hyvä hallinto ja hyvät verkostot hallinnon ja kansalaisyhteiskunnan välillä. Näihin on syytä panostaa jatkossa vähintään yhtä paljon, mieluummin entistä enemmän. Kansalaisten osallistumiseen on kehitetty lukuisia innovaatioita, kuten osallistuva budjetointi kunnissa sekä erilaiset kansalaisraadit. Näistä vahvuuksista huolimatta polarisaatio on lisääntynyt Suomessa viime vuosina, eikä hallinnon ja kansalaisten välillä aina löydy keskusteluyhteyttä. On mahdollista, että kansalaisyhteiskuntaa edustavat hallinnon kanssa tehtävässä yhteistyössä perinteiset ja etabloituneet kansalaisjärjestöt, eivätkä uudet järjestöt ja valtakunnallisten järjestöjen paikallisosastot välttämättä osallistu yhteistyöhön. Kansalaisjärjestöstrategiaa toimeenpantaessa oli hyvä miettiä tapoja, jolla yhteistyötä kansalaisyhteiskunnan kanssa voisi monipuolistaa ja vahvistaa samalla varmistaen, että yhteistyöhön osallistuvat järjestöt ovat tiiviissä kosketuksessa erilaisiin kansalaisryhmiin. Tiivistynyt yhteistyö kansalaisyhteiskunnan kanssa voisi tuoda uutta energiaa ja uusia ideoita esimerkiksi kiertotalouden edistämiseen, ottaen huomioon, että esimerkiksi tuotteiden pitkäikäisyys,

korjaaminen ja uudelleenkäyttö ovat laajojen kansalaisryhmien suosimia ratkaisuja. Kauppasodan ja epävarmuuden sävyttämässä maailmassa kiertotalouden mahdollisuudet vahvistaa omavaraisuutta ja kansallista resilienssiä voivat olla omiaan mobilisoida kansalaisia positiivisen kierteen aikaansaamiseksi.

Kaikkiaan Valtioneuvoston selonteko YK:n kestävän kehityksen toimintaohjelma Agenda2030:n toimeenpanosta luo toivoa siitä, että Suomi edelleen panostaa kestäväan kehitykseen. Vahvistamalla systeemistä lähestymistapaa voidaan toivottavasti tulevina vuosina tehdä tämän tavoitteen eteen entistä enemmän.